

ओबीसींच्या विकासासाठी घटनात्मक तरतुदी बाबत ओबीसी मध्ये जागृती

डॉ. माया बी. मसराम

समाजशास्त्र विभाग प्रमुख

शरदराव पवार कला व वाणिज्य महा. गडचांदूर

सारांश

पाच हजार वर्षांपूर्वी भारतात अनेक आक्रमणकारी समुह आले. त्यांच्या संपकाने भारतीय मुळ निवासाच्या संस्कृतीत अनेक परिवर्तने झालीत. आर्यंच्या आगमनाने भारतीय मुळ निवासाच्या वाट्याला अंधकारमय जिवन जगणे आले. यातून बाहेर पडणे कठीन झाले होते. अशांतच इग्रजांच्या आगमणाने भारतीय मुळ निवासांच्या सामाजिक, आर्थिक, शैक्षणिक जिवनावर परिणाम झाला. त्यांच्या उदारमतवादी धोरणाने येथिल बहुजनासाठी शिक्षणाची दारे उघडी झाली. शिक्षणाने मन व बुद्धी यात परिवर्तन होऊन विचार करण्याची चिकित्सक प्रवृत्ती निर्माण झाली. 21 व्या शतकात मागास वर्गात शिक्षणाचे प्रमाण वाढले परंतु वाचनाची फारशी आवड नसल्याने त्यांच्या समस्यांना वाचा फोंडणे कठीण झाले. अलीकडच्या काळात यांच्या समाजातील तरुण वर्गात आरक्षण आणि घटनात्मक 340 व्या कलमासंबंधीत जाणीव व जागृती निर्माण होत आहे. आरक्षण हा आमचा अधिकार आहे आणि तो आम्हाला मिळाला पाहिजे यासाठी त्यांच्या संघटना निर्माण होऊन आंदोलन करताना दिसतात.

1991 मध्ये मंडळ आयोग लागू झाले हे आयोग ओबीसांना सवलती मिळून देणारे होते. परंतु यासाठी अनेकांचा विरोध झाला मंडळ आयोगाने ओबीसीना शासनाच्या नोकरीत 27 टक्के आरक्षण लागू केल्याने याचा फायदा अनेक ओबीसी वर्गाला झाला. आरक्षणामुळेच ओबीसीचे लोक आमदार, खासदार, मंत्री,

नगरसेवक, सरपंच, बनु शकले निवडणुक लढविण्याचा अधिकार आम्हाला घटनेनी दिला आहे. याविषयी त्यांच्यात जागृती होत आहे. ओबीसी मध्ये अल्पभुधारक लोकांचे प्रमाण जास्त आहे. राष्ट्रीय अर्थनिती धोरणाचा लाभ या अल्पभुधारक लोकांना फारसा होताना दिसत नाही हे हळु हळु यांना समजायला लागले आहे. सावित्रीबाई फुले शिष्यवृत्ती योजनाचा लाभ ओबीसी वर्ग घेताना दिसतो. देशाच्या लॉकसंख्येत ओबीसी वर्गाचे प्रमाण जास्त आहे. आणि त्याचप्रमाणानुसार आम्हाला आरक्षण मिळाले पाहिजे अशी मागणी ओबीसी संघटनांच्या नेत्यांनी केली आहे. परंतु ओबीसी मध्ये ज्या गतीने परिवर्तन व्हायला पाहिजे तसे परिवर्तन होताना दिसत नाही.

प्रस्तावना

गेल्या पाच हजार वर्षात येथिल मुळ निवासी कोण असेल तो म्हणजे येथील बहुजन वर्ग होय, हा वर्ग संख्येने जास्त आहे. येथिल मुळ निवासी बहुजनानी शक, हुण, पौतुर्गीज, आर्य, डच, मोगल, ब्रिटिश यांच्याशी आक्रमण करून अनेकांची गुलामगिरी स्विकारून आपला विकास साधला. वर्ण व्यवस्थेत उच्चवर्णीय लोकांनी शुद्र वर्णातल्या लोकांना गुलाम बनवून त्यांचे शारिरीक, मानसिक व आर्थिक शोषण केले. शुद्र वर्णाच्या लोकांना अनेक वर्षे अंधारात ठेवून आपण सत्ताधारी झाले. मध्य युगीन काळानंतर आक्रमण कर्त्यांच्या उदारमतवादी धोरणाचा परिणाम हळुहळु होत गेला. त्याचा फायदा येथील मुळ निवासांना झाला.

परिवर्तनाचे वारे यांच्याही दिशेने वाहु लागले. यासाठी काही सत्ताधाऱ्यांनी प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष थोडेफार प्रयत्न केलेल्या सर्व प्रयत्नांचा परिणाम म्हणून मुळ निवासीसाठी शिक्षणाची दारे उघडी झाली आणि थोडेफार शिक्षण मिळायला लागले. शिक्षणामुळे त्यांच्यातील मन व बुद्धी यात परिवर्तन होण्याला सुरुवात झाली. त्याच आधारावर संशोधन, चिंतन, मनन, चर्चा, लेखन होऊ लागले. आज 21 व्या शतकामध्ये इतर मागास वर्गात शिक्षणाचे प्रमाण वाढले. विविध क्षेत्रात आपण कसे जाऊ शकतो हे नवे मार्ग शोधून असतांना बुरसटलेल्या परंपराना त्यांच्यावर लादण्याचा नियोजित प्रयत्न केला जातो. त्यांना उच्च शिक्षण घेण्यासाठी शासनाची नौकरी मिळविण्यासाठी वेगवेगळ्या अटी लावून त्यांचे मानसिक खंचीकरण करण्याचा प्रयत्न सातत्याने सुरू आहे. 50 वर्षांचा पुरावा आणा आणि शिक्षणासाठी मिळणारी शासनाच्या शिष्यवृत्तीचा लाभ घ्या. 50वर्षांचा पुरावा न मिळल्याने अनेक गरिब कुटूंबातील ओबीसीच्या मुला-मुलींना उच्च शिक्षण घेता येत नाही. उच्च शिक्षण नसल्याने त्यांना दारिद्र्यात जिवन जगावे लागते. आणि तेथील उच्चवर्णीयाना हेच उपेक्षित आहे. यामध्ये बहुजनांचे सत्ता लोलुप नेते, संपत्तीची लालच बाळगणारे उद्योगपती, व्यावसायिक, उपभोगवादी लूठ वेतन घेणारे मध्यमवर्गीय आणि वाचनाचा अभाव असलेले असंख्य शिक्षित भान हरपलेले लोक यामध्ये अडकत असल्याचे चित्र दिसते. या मागासवर्गीयांना भ्रमित करण्यासाठी अत्याधुनिक यंत्रणांचा सतत उपयोग केला जातो. यात प्रसारमाध्यमे मागे नाहीत आणि म्हणून एक प्रश्न असा पडतो की, भारतातील ओबीसी समाजाचे नेमके भवितव्य काय ?

भारताला स्वातंत्र मिळाले. 1950 मध्ये घटना अमलात आली. स्वातंत्र्य प्राप्तीनंतर ओबीसीच्या आर्थिक, सामाजिक, शैक्षणिक समस्यांचा गांभीर्याने विचार करण्यात आला नाही. त्यामुळे ओबीसीची आज दयनीय अवस्था असून हालाकीच्या परिस्थितीत जिवन जगावे

लागत आहे. राज्यघटनेत इतर मागासवर्गासाठी 340 हे कलम आहे. 340 या कलमात इतर मागासवर्गीयाना विविध सवलतीची तरतूद आहे. देशाच्या एकुल लोकसंख्येत इतर मागास जातीचे प्रमाण जास्त आहे. हा वर्ग सामाजिक, आर्थिक, शैक्षणिक दृष्टिने मागसलेला आहे. पण या वर्गासाठी राज्य आणि केंद्र सरकार सवलती देत नाही नोकऱ्यामध्ये ओबीसी वर्गाचा अनुशेष भरून काढला जात नाही. संघ लोकसेवा आणि महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग नोकर भरतीत सर्वोच्च न्यायालयाने मान्य केलेले मंडळ आयोगाची शिफारस नाकारली जात आहे. इतर मागासवर्गीय लोकांना शिक्षण घेण्यासाठी ज्या सवलती आहे. त्या घेण्यासाठी नॉनक्रिमिलिअरची अट लावण्यात आली. या अटीमुळे 50 वर्षांचे पुरावे उपलब्ध नसनाऱ्या लोकांची संख्या जास्त आहे. ज्यांचे वार्षिक उत्पन्न 4.50 लाखातून 6 लाख करण्याची सभागृहात वारंवार घोषणा केली जाते. परंतु शासन याबाबत कोणताच निर्णय घेतांना दिसत नाही.

देशातील इतर मागासवर्गीय जातीच्या लोकांची संख्या एकुल लोकसंख्येच्या 52 टक्के आहे असे मानले जाते. भारत सरकारने घटनेच्या 340 कलमांतर्गत 1 जानेवारी 1971 ला दुसऱ्या मागास वर्गीय आयोगाची स्थापना बिदेश्वर प्रसाद मंडळ यांच्या अध्यक्षतेखाली करण्यात आली. या समितीने 21 डिसेंबर 1980 ला आपला अहवाल राष्ट्रपतीस सादर केला. या अहवाला वर संसदेच्या दोन्ही सभागृहात चर्चा झाली परंतु ओबीसीच्या सवलती बाबत कोणतेही निर्णय घेण्यात आले नाही. अखेर 7 डिसेंबर 1991 ला पंतप्रधान मा. व्ही.पी सिंग यांच्या सरकारने मंडळ आयोगाच्या शिफारशी लागू करण्याचा निर्णय जाहीर केला. केंद्र सरकारच्या नोकऱ्यामध्ये इतर मागास वर्गाला 27 टक्के आरक्षण लागू करण्याची घोषणा केली. 1931 च्या जनगणना अहवालातील सांखिकिय स्रोताचा आधार घेऊन भारतात 3,743 जातीचा समावेश इतर मागासवर्गीयांमध्ये करण्यात आला. 7 ऑगस्ट 1991 मध्ये मंडळ आयोग लागू झाला तेव्हा आमच्या

बहुतांश ओबीसीना हेच माहीत नव्हते की, मंडळ आयोग आमच्या सवलती करीता आहे. त्यामुळे उच्च वर्णीयांच्या भूलथाप्यामुळे ओबीसीच्या लोकांनी आपल्याच आरक्षणाला विरोध केला. या आरक्षणाच्या विरोधात रस्त्यावर उतरलेल्या दिल्लीतील 500 मेडीकलच्या विद्यार्थ्यांपैकी फक्त दोनच विद्यार्थी ओबीसीत होते. आणि बहुतांश विद्यार्थी हे उच्चवर्णीय होते. ओबीसीच्या आरक्षणा विरोधात जो मोर्चा काढला गेला त्यात ओबीसीच्या लोकांचा सहभाग नव्हता. ओबीसीच्या लोकांना मंडळ आयोग काय आहे हेच माहीत नव्हते. अलीकडच्या काळात ओबीसी मधला नविन वर्ग हळू हळू जागृत होत आहे. आणि आपल्या न्याय हक्कासाठी संघटीत प्रयत्नाची गरज आहे. या विषयी जाणिव होताना दिसते. आम्ही ओबीसीच हया देशाची महाशक्ती आहोत आम्हास नाकारून हा देश कधीच महाशक्ती बनू शकत नाही. आम्ही मातीला हात लावला तर मडके तयार होते. सोन्याला हात लावला तर दागीने बनतात. कापसाला हात लावला तर वस्त्र बनते, आमचा घाम जमिनीत पडला की पिवळं सोन निर्माण होते. आमचे हात सिमेंट , रेतीला लागले की, इमारत, घर तयार होते. लोखंडाने मोठं मोठे पुल बनवू शकतो. आता आम्हाला संगणकाला हात लावु दया, आम्ही विज्ञान घडवु, देश घडवु आणि देश महासत्ता बनवु. आय.आटी, आय.आय.एम, आणि एम्समध्ये आम्ही ओबीसी आलो तर शिक्षणाचा स्तर उचावील. पण तुम्ही उच्च वर्णीय विज्ञान वादी शिक्षण घेवून विदेशात जावुन तिथेच स्थायी होता. आणि तूमच्या ज्ञानाचा उपयोग देश महासत्ता बनविण्यासाठी होत नाही. म्हणून आरक्षण हा आमच्या घटनेने दिलेला अधिकार आहे. आणि तो आम्हाला मिळाला पाहीजे अशी जागृती ओबीसीमध्ये होत असताना दिसते. पण ज्या गतीने जागृती व्हायला पाहीजे त्या गतीने जागृत होताना दिसत नाही.

भारताला आर्थिक महासत्ता बनविण्याच्या नावाखाली

नविन आर्थिक घोरणाचा अवलंब करणे हे नविन आर्थिक धोरण जागतिकीकरण, उदारीकरण व खाजगीकरणाच्या प्रक्रीयेवर आधारीत असून त्याचा कोणताही लाभ ओबीसीना मिळाला नाही. उलट त्याच धोरणामुळे शेतकऱ्यांच्या आत्महत्याचे प्रमाण वाढले. आणि हे आत्महत्या करणारे सर्वात जास्त ओबीसी वर्गाचे लोक होत. आर्थिक उदारीकरणाच्या नावाखाली येणारी मॉल संस्कृती व रिटेलिंग मार्केटिंग (किरकोळ बाजारपेठ) यात भांडवलदार उद्योगपतीना प्रवेश घेण्याचे स्वातंत्र असल्याने किरकोळ व्यवसाय करणारे व्यावसायिक यांच्या वर आर्थिक संकट येऊ शकते. आणि हे व्यावसायिक सर्वात जास्त बहुजन वर्गाचे आहे. अलीकडे मराठा समाजाच्या लोकांनी आरक्षणासाठी मोर्चा काढला. मराठा समाजाला 16 टक्के आरक्षण देण्याचे आश्वासन दिले. मात्र 52 टक्के ओबीसीना आजही पुरेशे आरक्षण मिळाले नाही. मराठा समाजाला आरक्षण द्या पण आमच्या ओबीसीच्या आरक्षणाला धक्का लागता कामा नये. या साठी ओबीसी वर्गांनी आक्रोश धरणे आंदोलन केले होते. या आंदोलनात अनेक कुणबी संघटनांनी सहभाग घेतला होता. 18 टक्के लोकसंख्या असणाऱ्या मराठा समाजाला 16 टक्के आरक्षण आणि ओबीसीची लोकसंख्या जास्त असुन त्यांच्याकडे दुर्लक्ष केले जाते. असा आरोप ओबीसी संघटनांनी सरकारवर केला होता. राज्या मध्ये ओबीसीना स्पर्धा परिक्षेत आरक्षण ठेण्यात आल्यांचा दावा सरकार करते. पण प्रत्यक्षात स्पर्धा परिक्षेसह, वैद्यकीय परिक्षामधील आरक्षणालाही सरकारने कात्रणी लावली आहे. अशी व्यथा या आंदोलनात सहभागी झालेल्या ओबीसीच्या तरुण विद्यार्थ्यांनी व्यक्त केल्या ओबीसीना न्याय दयावा अशी यांची मागणी आहे. इतकेच नव्हे तर ओबीसी वर्गाची जणगणना व्हायला पाहीजे असे त्यांना वाटते.

ओबीसीमध्ये येणाऱ्या अनेक जातीमध्ये घटनात्मक तरतुदीसंबंधी फारशी जाणीव नाही आणि झाली असली तरी आपण बदललो पाहीजे. अशी मानसिकता दिसत

नाही. इतकेच नव्हे तर प्रत्येक जातीच्या उपजाती आहेत. त्यातही श्रेष्ठ कनिष्ठतेची भावना असल्यामुळे त्यांच्यात केवळ इतर मागासवर्गीय घटक या नावाखाली आपण एकत्र आलो पाहीजे या विषयी जागृती नाही म्हणुन संघटीत रित्या ते कोणत्याही समस्येला वाचा फोडू शकत नाही. त्यांच्यातील काही व्यक्ती घटनेने आरक्षण दिले म्हणून आमदार, खासदार, मंत्री, नगरसेवक, सरपंच बनू शकतो. पण या सर्व लोकांनी आपल्या समाजाचे नेतृत्व केले पाहीजे असे वाटत नाही. त्यामुळे इतर मागास जातीच्या समस्या सुटत नाही. भारतीय राजकारणात पक्षाचे राजकारण केले जाते. मते मिळविण्यासाठी कृषी क्षेत्रातील 69 टक्के जनतेचा उपयोग केला जातो. मात्र हेच लोक प्रतिनिधी म्हणून सत्तेत गेल्यानंतर भांडवलदाराचे दलाल बनतात. कृषीप्रधान अर्थनिती कधीच निर्माण झाली नाही. यांचे दृष्टरिणाम संपुर्ण देशाला भोगावे लागत आहे. स्वातंत्र्य मिळून 68 वर्ष झाली या कालावधीत श्रीमंत आर्थिक श्रीमंत झाले आणि गरीब हा जास्त गरीब झाला त्याला एकमेव कारण म्हणजे शेती क्षेत्रात आधारीत राष्ट्रीय अर्थनिती निर्माण झाली नाही. भारतात शेतीवर अवलंबून असणारे 60 टक्के लोक आहे. या लोकांकडे फक्त 15 टक्के जमीन आहे. परंतु 16 टक्के लोकांकडे मात्र 60 टक्के जमीन आहे शासनही मोठ्या शेतकऱ्यांना कर्ज देतो आणि कर्जमाफीच्या योजना ही आखतो. त्याचा फायदा मोठ्या शेतकऱ्यांना होतो. पण अल्पमुल्यधारकांना त्याचा कोणताच लाभ मिळत नाही आणि हे अल्पभुधारक व मजुर वर्गात बहुजनाचे लोकचं जास्त आहे.

मागासवर्गीय मुला मुलींच्या शिक्षणाची सोय व्हावी आणि त्यांना उच्च शिक्षण घेता यावे याचप्रमाणे आर्थिक दृष्ट्या मागासवर्गातील मुलांना विद्यालयीन व महाविद्यालयीन शिक्षण घेता यावे यासाठी शासकीय वस्तीगृहे सुरू करण्यात आलेली आहे. सदरची योजना सन 1922 पासून कार्यान्वित आहे. सध्या महाराष्ट्रात विभागीय जिल्हा व तालुका पातळीवर 271 मागासवर्गीय मुला -

मुलींची शासकीय वस्तीगृहे आहेत. गुणवत्तेनुसार आणि ज्याच्या पालकाचे वार्षिक उत्पन्न 1 लाखापर्यंत आहे या विद्यार्थ्यांना या सवलती घेता येतात. इयत्ता 5 वी ते 7 वी व 8 वी ते 10 वी मध्ये शिक्षणाच्या मागासवर्गीय मुलींच्या गळतीचे प्रमाण कमी व्हावे यासाठी शासनाने सन 2003 पासून सावीत्रीबाई फुले शिष्यवृत्ती योजना सुरू केली आणि या योजनाचा लाभ ओबीसी वर्गातील लोक घेताना दिसतात.

सर्वप्रथम ओबीसी ना शिक्षणाचे महत्व समजले पाहीजे जेने करून सर्व समाज हा साक्षर होईल शिक्षणच नव्हे जर जास्त पुस्तके घेणे आणि वाचनाची आवड ही असायला पाहीजे कारण वाचनाची आवड असेल तर आपली बुद्धीमत्ता प्रगल्भ बनते आणि विचार करण्याची सद्सद्विवेक आपल्यात येतो. व आपल्याबरोबरच सर्व समाजाचे हीत साधले जावे अशी विचारधारा व्यक्तीमध्ये निर्माण होते. पण ओबीसी समाज शिक्षण घेतो पण वाचनाची आवड नसल्यामुळे ते आपला हक्क मागू शकत नाही आणि त्यासाठी त्यांच्यात संघटनही निर्माण होत नाही.

निष्कर्ष

इतर मागास वर्ग सामाजिक, आर्थिक आणि शैक्षणिक दृष्ट्या मागासलेले आहेत. 21 व्या शतकात त्यांच्यात शिक्षणाचे प्रमाण वाढले परंतु शिक्षण केवळ परिक्षेत पास होणे आणि कोणतीही नोकरी प्राप्त व्हावी ह्या उद्देशाने घेतले जाते वाचनाची आवड नसल्याने त्यांच्यात वैचारीक संघटन निर्माण होत नाही. आणि संघटन नसल्यामुळे ते आपल्या समस्यांना वाचा फोडू शकत नाही. हे वास्तविक चित्र बहुजनांमध्ये दिसून येते. यांचे महत्वाचे उदाहरण म्हणजे भारतात इतर मागास वर्गाची संख्या सर्वात जास्त आहे. पण आरक्षण 27 टक्के आहे. आरक्षण मिळावे, आमच्या ओबीसीची जनगणना व्हावी यासाठी सर्व ओबीसी एकत्रीत आले पाहीजे. अशा दुष्टीकोण दिसत नाही. परंतु अलिकडे

नवीन पिढिमध्ये ही जागृती हळुहळु येत आहे. पण ज्या गतिने बदल व्हायला पाहीजे त्या गतीने बदल होताना दिसत नाही.

काही गरीब लोकांच्या मुला-मुलींना नॉन क्रिमीलेअरच्या अटीमुळे शासनाच्या योजनांच्या लाभ घेता येत नाही. काहीची मानसिकता अशी दिसून येते. शिकून नोकरी मिळत नाही आणि म्हणून मोठ्या संख्येने पदवी व पदवीत्तोर शिक्षण घेणारे मुलं-मुली छोटा मोठा उद्योग करून कुटूंबाला हातभार लावतांना दिसतात. मागास वर्गातील बहुतेक लोक शेती आणि शेत मजुर आहे. अवकाळी पावसामुळे शेतीत आलेले पीक नष्ट झाल्याच्या

अनेक घटना घडताना दिसल्यामुळे हताश झालेला शेतकरी आत्महत्या करतो. शेतकऱ्यांच्या आत्महतेत सर्वात जास्त आत्महत्या करणारे इतर मागास वर्गाच्या लोकांची संख्या जास्त आहे. भारतीय संविधानाने दिलेले आरक्षण हे खाजगी किंवा सरकारी शिक्षणसंस्थामध्ये लागू करणे अनिवार्य आहे. ती कुणाची मत्केदारी नाही, ती लोकशाहीने बहाल केलेली परतफेड आहे. आजचे आरक्षण हे उदया देशासाठी हितकारक ठरणार आहे. कारण आरक्षणातून तयार झालेले लोक हे शासनकर्ती जमात होणार आहे. अशा प्रकारची विचार प्रक्रिया या इतर मागासवर्गामध्ये निर्माण होत आहे.

संदर्भ

- 1) प्रा. जैमिनी शारदा भाऊराव - भारतातील ओबीसींचे भवितव्य - प्रकाशक आशादीप सोमवारी क्वॉर्टर्स, नागपूर - 9
- 2) पूरुषोत्तम खेडेकर - मराठामार्ग मासिक ऑगस्ट 2002
- 3) पूरुषोत्तम खेडेकर - मराठामार्ग मासिक जूलै 2001
- 4) डॉ. बी. एम. क-हाडे - भारतीय समाज प्रश्न आणि समस्या - पिंपळापुणे प्रकाशन नागपूर